

PRESENTACIÓ DE L'ASSIGNATURA

Titulació		Màster en Història i Patrimoni Cultural de l'Església (en conveni amb la URL)				
Assignatura		MCEA002 BASÍLIQUES I BAPTISTERIS				
Curs	2019-2020	Itinerari/Especialitat	Arqueologia i Arts cristianes	Àrea		C. Esp.
Cicle		Segon	Període lectiu	1 Sem	ECTS	5 ECTS
Professor/a		Cristina Godoy Fernández		Llengua		Català

Descripció de l'assignatura

El curs té com a directriu endinsar els alumnes en el coneixement de l'arquitectura cristiana i els seus escenaris litúrgics, a través dels textos escrits i les fonts arqueològiques. El primer bloc temàtic tracta sobre els principis conceptuals dels espais necessaris per a la celebració del culte: forma, funció, orígens de les basíliques i els baptisteris, juntament amb el seu debat historiogràfic. El segon bloc és una aproximació geogràfica a les restes arqueològiques de l'arquitectura cristiana dels segles IV al VIII: Roma, Milà, Ravenna, Gàl·lies, Germània, Hispània i el nord d'Àfrica en l'occident mediterrània; Constantinoble, Síria del Nord, Palestina, el Nèghev, Àsia Menor, Grècia i els Balcans i l'Egipte copte, per la *pars orientis*. L'objectiu és que els estudiants aprenguin a identificar els trets distintius dels edificis de culte de cada una de les «províncies», tant pel que fa a la arquitectura com a la disposició dels seus espais litúrgics.

Temari abreujat

I. INTRODUCCIÓ: PER A ENTENDRE L'ARQUITECTURA CRISTIANA

- 1) Els orígens dels models arquitectònics. Arquitectura cristiana i arquitectura romana: forma vs. funció.
- 2) Concepte d'escenari litúrgic. Teologia de l'espai litúrgic: simbolisme cristià reinterpretat. Tipus d'espais litúrgics: martyrium o lloc de commemoració martirial, edifici de la sinaxis eucarística i baptisteri.
- 3) La distribució dels espais litúrgics en l'interior de l'edifici de culte. La seva projecció geogràfica i les províncies litúrgiques: entre l'arqueologia i els textos.
- 4) L'edifici imperial a Roma, Jerusalem i Constantinoble. Paper dels evergetes o comitents de les esglésies. Les formules d'arquitectura de poder i l'arquitectura religiosa.
- 5) Els baptisteris exempts i els seus models en la icnografia termal i en els grans mausoleus imperials. Els octògons romans reinterpretats pels Pares de l'Església: el lloc de la mort i la resurrecció a la vida eterna mitjançant el baptisme.

II. APROXIMACIÓ GEOGRÀFICA

- 6) Les basíliques i els baptisteris de Roma. Sant Pere del Vaticà, Sant Joan de Letrà, Sant Pau extramurs. Els *tituli* i la primera xarxa parroquial. Litúrgia estacional.
- 7) Milà: Santa Tecla i els baptisteris «ambrosians». Aquileia: Basílica Teodoriana (reconstrucció dels itineraris de la litúrgia baptismal per Mons. Menis). Grado: Basílica Eufrasiana.
- 8) Ravenna. Basíliques de Sant Apol·linar il Nuovo i el Baptisteri dels Arrians; la catedral catòlica i el Baptisteri Neonìa o dit dels Ortodoxos. Sant Vital i l'arquitectura paleobizantina

ravennaica.

- 9) Gàl·lies i Germània. Els grups episcopals de Lyó, Vienne, Grenoble, Ginebra i Aosta. Colònia i Trier.
- 10) Hispània. L'arquitectura paleocristiana, d'època visigòtica i de «transició». Basíliques d'òbsis contraposats. Basíliques amb contracor. Reclació amb el Nord d'Àfrica.
- 11) Basíliques i baptisteris del Nord d'Àfrica. Època vàndala i període bizantí. Contraòbsis i contracors: filiació amb Hispània. Debats historiogràfics. Una qüestió oberta.
- 12) Les esglésies paleobizantines de Constantinoble. Models de planta centralitzada. La litúrgia estacional i el *De auliis* de Constantí Porphyrogènetes del segle IX.
- 13) Les basíliques de Síria del nord, Palestina i el Neguev.
- 14) Àsia Menor, Grècia i els Balcans: Sant Joan d'Èfes, Santa Tecla en Ayatekla (Selèucia), Philipos de Macedònia, Salona, Zadar, Caricin Grad.
- 15) Egipte. Centres de peregrinatge: Santuari de Sant Menas. Basíliques monacals en l'entorn dels Kellia. La litúrgia dels coptes i etiòps.

Bibliografia bàsica

- BRANDT, O., *Battisteri oltre la pianta. Gli alzati di nove battisteri paleocristiani in Italia*, Città del Vaticano: PIAC 2012.
- BRANDT, O., *La croce e il capitello. Le chiese paleocristiane e la monumentalità*, Città del Vaticano: PIAC 2016.
- BRANDENBURG, H., (): *Le prime chiese di Roma (IV-VII secolo)*, Milano: Jaca Book 2013 (segona edició).
- CHAVARRÍA ARNAU, A., *Archeologia delle chiese. Dalle origini all'anno Mille*, Roma: Carocci Editore 2009.
- DE BLAAUW, S., *Cultus et decor. Liturgia e architettura nella Roma tardoantica e medievale. Basilica Salvatoris, Sanctae Mariae, Sancti Petri* (Studi e testi 355-356) Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana 1994.
- DONCEEL-VOÛTE, P., *Les pavements des églises byzantines de la Syrie et du Liban. Décor, archéologie et liturgie*, Louvain 1988.
- DUVAL, N., *Les églises africaines à deux absides*, Paris 1971-1973.
- GODOY FERNÁNDEZ, C., *Arqueología y liturgia. Iglesias hispánicas (siglos IV al VIII)*, Barcelona: Publicaciones de la Universitat de Barcelona -Autoridad Portuaria de Tarragona 1995.
- GUYON, J., *Les premiers baptistères des Gaules (IVe-VIIIe siècles)*, Roma: Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma 2000.
- KHATCHATRIAN, A., *Les baptistères paléochrétiens. Plans, notices et bibliographies*, Paris: École Pratique des Hautes Études 1962.
- KRAUTHEIMER, R., *Arquitectura romana y bizantina*, Madrid: Cátedra 1984, (ed. original, 1965).
- LASSUS, J., *Sanctuaires chrétiens de Syrie: essai sur la genèse, la forme et l'usage liturgique des édifices de culte chrétien, en Syrie, du IIIe siècle à la conquête musulmane*, Paris

1947.

MATHEWS, T. F., *The Early Churches of Constantinople. Architecture and Liturgy*, Londres: University Park 1971.

PALOL, P. de: *Arqueologia Cristiana de la España Romana*, Madrid-Valladolid: CSIC 1967.

TESTINI, P., *Archeologia cristiana. Nozioni generali dalle origini alla fine del secolo VI*, Bari: Epiduglia 1980.

RISTOW, S., *Früchristlichen Baptisterien* (Jahrbuch für Antike und Christentum, (Eränzungsband 27), Münster in Westfallen: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung 1998.

SALVARANI, R., *Il Santo Sepolcro a Gerusalemme. Riti, testi e racconti tra Costantino e l'età delle crociate*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2012.